

VONKAJŠIE PROSTREDIE A JEHO VPLYV NA AGRÁRNU POLITIKU VÝCHODNÝCH KRAJÍN

A. Podolák

katedra ekonomiky, PEF

Vysoká škola poľnohospodárska, 949 01 Nitra

Anotácia:

Vplyv vonkajšieho prostredia na agrárne pomery východných krajín je mnohostranný a jeho spektrum vidím vo vstupe do európskych a svetových organizácií, ekonomických zoskupení, obchodných spoločností a do ďalších medzinárodných inštitúcií.

Pod tlakom svetových tendencií potravinových systémov prebieha transformácia poľnohospodárstva východných krajín, ktoré očakávajú vyššiu dôveryhodnosť, viacstrannú koncepcnosť a nižšiu politickú závislosť na rozhodnutiach subjektov vonkajšieho prostredia.

Atribúty vonkajšieho prostredia sú mnohostranné a ich uplatnenie v agrárnej politike východných krajín je diferencované. Priama pomoc vonkajšieho prostredia sa obsahovo mení na technologicko-obchodné kontakty a na vedecko-technickú spoluprácu.

Summary:

The influence of the economic environment on the agrar situation of Eastern countries is multidimensional and its spectrum can be seen in the entry into the European and world organizations, economic groupings, business organizations and other international institutions.

Under the impact of the world food systems tendencies, the transformation of Eastern countries agriculture goes on, these countries expecting higher reliability, multilateral conceptiveness and lower political dependence on the decisions of the external environment subjects.

The attributes of external economic environment are multidimensional and their implementation in the agrar policy of Eastern countries is differentiated. The direct aid of external environment changes its content to the technological and business contacts and the scientific - technical cooperation.

Kľúčové slová:

Vonkajšie prostredie, vonkajšie ekonomické vzťahy, úroveň poľnohospodárskej výroby, transformačný proces Európy, svetová agrárna politika, tendencie svetového poľnohospodárstva, agrárny trh, trhové intervencie, produkčný kľud, subvenčno-dotačná náročnosť, subvenčno-dotačné a odvodové saldo.

Key words:

environment, external economic relations, level of agricultural production, transformation process of Europe, world agrar policy, world agriculture tendencies, agrar market, market interventions, production inactivity, subsidy particularity, balance of subsidies and taxis.

Súčasnú svetovú poľnohospodárstvo a jeho potravinové systémy - produkcie, spotreby a obchodu sú vo fáze výraznej recesie. V jeho tendenciách sledujeme nielen snahu o transformáciu, snahu o stabilitu intenzity výroby, interes o otváranie sa "k svetu a Európe", ale i neustálu gradáciu tlaku amerického a západoeurópskeho trhu. Pod týmto tlakom prebieha transformácia poľnohospodárstiev východných krajín, dochádza k štrukturálnym pohybom a zmenám, zvyšuje sa početnosť podnikateľských subjektov a tým i požiadavky na riešenie úverovej a subvenčno-dotačnej náročnosti výroby potravín.

Už desaťročia je snaha o sledovanie teritórií svetového poľnohospodárstva, snaha o poznanie vonkajšieho prostredia, jeho vývoja a odhadovanie perspektívnej situácie výživy obyvateľstva. Predznačenú tézu jednotlivé krajiny sa usilujú realizovať cez prijaté koncepcie agrárnej politiky. *Vonkajšie vzťahy* všeobecne sú realizované politikou, ekonomikou a ostatnými vzťahmi. Vonkajšie vzťahy sú obyčajne diktované veľmocami svetovej politiky a svetovej ekonomiky, a preto je i odlišné chovanie sa veľmocí a závislých krajín. Treba zvážiť naše prispôsobovanie sa svetovým agrárnym programom, objektívnejšie by bolo prispôsobovanie sa ku koncepciám agrárnej politiky krajín s obdobnými klimatickými podmienkami, s porovnateľnou mierou sebestačnosti a ku krajinám menšieho ekonomického rozsahu.

Rozvoj slovenského poľnohospodárstva nie je mysliteľný bez preberania objektívne pôsobiacich tendencií svetovej ekonomiky a svetového poľnohospodárstva, s cieľom zaradenia i nášho poľnohospodárstva najmä do transformačného procesu Európy, lebo jeho atribúty sa po roku 1990 odvíjajú obdobne ako i u nás, od problematiky usporiadania vlastníckych vzťahov a s podnikateľskými subjektami súvisiace koncentrácie a tendencie potravinových systémov výroby, spotreby a marketingu potravín.

Koncentrácia výroby v prostredí európskeho poľnohospodárstva predstavuje najvýraznejšie zmeny v transformačnom procese svetového poľnohospodárstva. Plošne je výrazne diferencovaná, vyvíjajúca sa pod vplyvom konzervatívne vyhraného agrárneho modelu a odlišujúca sa formou vlastníctva, štruktúrou výroby a celé desaťročia najmä pod vplyvom štátneho subvenčno-dotačného usmernenia.

Štátna regulácia rozvoja poľnohospodárstva krajín Európy, bez rozdielu západného či východného regiónu bola v období rokov 1980 - 1990 výlučne orientovaná na zabezpečenie

potravínovej dostatočnosti a na tvorbu primeraných a medzi krajinami diferencovaných potravínových rezerv. Štátny intervencionizmus v predznačených teritóriách viedol k nekontrolovateľnému zvyšovaniu plošnej koncentrácie - výraznejšie v poľnohospodárstve východných krajín a k produkčnej intenzitnej a k neprimeranej intenzifikačnej aktivite - v poľnohospodárstve západných krajín Európy.

Po rokoch deväťdesiatych najmä potravinová nadprodukcia, ktorá má u štátov Európy rozdielne korene vzniku a dimenziu pôsobenia, vyvoláva tlak na zásadné a pre krajiny východu i principiálnejšie zmeny v politike agrárneho a transformačného vývoja.

Agrárny trh považujeme v koncepciách agrárnej politiky za dominujúci ukazovateľ syntetizujúci problémy vstupov, výstupov a vytvoreného salda obchodu. Problematika agrárneho trhu, obchodnej politiky i v našej agrárnej koncepcii je prakticky jediným priestorom charakterizujúcim vonkajšie ekonomické prostredie a jeho spätnú väzbu.

Nové tendencie agrárnych trhov podľa politiky GATT súvisia najmä s trhom obilia, mlieka, mäsa a olejnin. Tieto tendencie znamenajú striktné obmedzenie kvantity výroby obilia, znamenajú realizáciu nálad na riešenie produkčného kľudu a cenové kompenzácie medzi cieľovými a intervenčnými cenami.

Na mliečnom trhu to znamená reguláciu kvôt, zníženie tržného objemu, cenové zvýhodnenie a znevýhodnenie ročnej produkcie, úžitkovosti, farmovej koncentrácie, hustoty zvierat na produkčnej ploche a tiež cenové kompenzácie a ďalšie regulácie.

Poznamenávam však, že v našej snahe v princípoch o jednotný trh zabúdame na skutočnosť, že princípy a nástroje agrárneho trhu v ES sa vyvíjajú už tri desaťročia a vo východných krajinách chceme ich urýchlene kopírovať a realizovať prakticky za 2-4 roky.

V trhovom prostredí ES je nutné registrovať tzv. *preferenciu vzájomných dodávok* - čo znamená ochranu výrobcov ES voči trom krajinám, vyrovnávanie prahových cien k svetovým cenám, diferenciáciu v nákladovosti a jej kompenzáciu a silnú proexportnú orientáciu na subvencovanie vývozu.

Európa, i keď naštartovala na dohodami direktívne presadzovaný "*produkčný kľud*" nedodrжала stanovené 15 % zníženie plôch, ale len 7 %. Nad 10 % poslušne znížili plochy osevu vo Veľkej Británii a Francúzsku, pod 5 % v Nemecku, Taliansku a Holandsku. Teda zaujímavá bude tohoročná filozofia následnej obchodnej politiky, s akceptovaním európskeho sucha a amerických záplav, so svetovými zásobami obilia, s predpokladom ich prudkého zregulovania, veríme, že i zvýšenie svetovej ceny obilia, začína sa etapa zregulovania stavov zvierat a reguluje sa útlm produkcie mlieka a mäsa. Predpokladám tendenciu znovu oživenia a zvýšenia osevu

obilnín a politiku vytvárania rezerv a obchodných zásob. Útlmové programy zasahujú nielen krajiny producentov, ale i krajiny obilne vysoko závislé, napríklad Holandsko a Japonsko.

Myslím si preto, že agrárne koncepcie a tým i tvorba agrárnej politiky by mala dôslednejšie registrovať nielen porozumenia, ale i konflikty, najmä medzi ES a USA, vo vnútri ES medzi Francúzskom a Bruselským rozhodnutím. Je tu výrazný vplyv politiky GATT, skutočnosť prebytkov, ktoré sú najmä výsledkom politiky a nie úspešných technologických postupov rastlinnej a živočíšnej výroby.

Na pódium svetového agrárneho trhu nastupujú teritoriálne náboženské, politické a internacionálne sympatie, znižuje sa svetový vývoz potravín, zvyšuje sa uzavretosť a nastupujú reštrikcie. Ťažká je orientácia a pozícia malých a chudobných krajín v koncipovaní agrárnych politík. Je tu len jedna výhoda, vzácní sú ktorí sú vysoko závislí.

Zásluhou politiky GATT, politiky ES a pre nás i koncipovaním Vyšegradskeho zoskupenia, sa výrazne zvýšia náklady spojené s ochranárskou a subvenčnou politikou vlastného poľnohospodárstva.

Európske poľnohospodárstvo sa všeobecne považuje za poľnohospodárstvo vysoko intenzívne, s primeranou produktivitou práce a tým i nákladove a subvenčne náročné a preto agrárnu koncepciu rozvoja poľnohospodárstva má dominantne v rukách štátna regulácia.

Subvenčno - dotačný vplyv obyčajne v medzinárodnom prostredí sledujeme cez ich podiel na hrubej alebo tržnej produkcii. Podpora tržného systému v ES znamená, že podpora ide viac na spotrebiteľa a export a menej na výrobcu potravín. Európsky dotačný systém sa orientoval na reguláciu produkcie a teraz sa zjednocuje s Americkým systémom s orientáciou na plošnú reguláciu poľnohospodárstva. I Maďarsko prechádza na "*priamu reguláciu*" poľnohospodárstva, so stanovením štátnej výrobnéj kvóty, garantovanej ceny, sprísňujú sa pravidlá exportu a importu a stanovenie trhových intervencií. Maďarsko sa dostalo do závislosti importu obilia a živočíšnej výroby. Subvenčnú náročnosť poľnohospodárstva sa žiada vyjadrovať i v prepočte na obyvateľa, na hektár poľnohospodárskej pôdy a zistíme, že poľnohospodárstvo východných krajín je 2-4 krát menej subvenčne náročné, ako sú krajiny, ktoré nám dávajú za príklad subvenčnú politiku. Subvenčné prostriedky pripadajúce na obyvateľa napríklad v Nórsku predstavujú 1200 USD, na Slovensku len 250 USD. Zaujímavé je i saldo zo subvencií a daní na hektár /v DM na ha p.p./ predstavujú v Grécku 350 DM, v Írsku 147 DM, v Dánsku - 23 DM.

Pri sledovaní vonkajšieho prostredia a jeho vplyve na koncepciu agrárnej politiky si treba všímať nielen ES a severnú Ameriku, ale tiež výrobné a obchodné tendencie Ruska, Ukrajiny, Austrálie, Číny, ktoré sú dôležitým jazýčkom na váhach exportujúcich a importujúcich štátov.

Vplyv vonkajšieho prostredia na tvorbu agrárnej politiky vidím v možnostiach zapojenia východných krajín do európskych a svetových organizácií, inštitúcií, projektov, obchodných spoločností, ktoré vždy obyčajne začínajú analýzou našich pomerov a vyjadrením šance pre perspektívnu orientáciu obchodu. Našťastie, vonkajšie prostredie sa presviedča, že Slovensko nepotrebuje priamu pomoc na riešenie hladu, ale je tu priestor pre technologické, vedecké a primerané obchodné kontakty.

I napriek predznačenému obsahu príspevku konštatujem, že cesta a šanca agrárnej politiky východných krajín v agrárnom procese sveta a najmä Európy by mala prebiehať v dôveryhodnejších podmienkach, vo viacstrannej koncepcii, ale výhodnosti a v nižšej politickej závislosti na rozhodnutiach GATT, Menového fondu, ES a ďalších inštitúcií.

V snahe o perspektívne začlenenie východných krajín do integračného zoskupenia ES by mala byť objektivnejšia jeho pozícia, nielen podmienky prijímať, ale po príklade Nórska i jednoznačnejšie formulovať požiadavky na rozvoj svojho poľnohospodárstva. Východné krajiny sa snažia kopírovať tzv. "*Mieru dostatočnosti*" importné príplatky, redukciu nadbytku atď., teda problematika, ktorá sa vo Švédsku riešila už po roku 1945. Názvom a obsahom "*Fond trhovej regulácie*" - ktorý pôsobí vo Francúzsku už od roku 1936, exportné príplatky - v Holandsku platia od roku 1929, tzv. "*Zelená správa*" - ktorá v agrárnej politike západných krajín je samozrejmosťou už niekoľko desaťročí atď.

Literatúra:

- Podolák, A. : Ekonomika svetového poľnohospodárstva, VŠP Nitra, 1992
- FOOD AND AGRICULTURE IN A MARKET ECONOMY, 406, Vale Road, Tonbridge, ENGLAND, 1993
- Agrarbericht, Bonn, 1992